

אליעזר בן-יהודה – מחייה הלשון

ביום חמישה עשר באב תרמ"ב (31.7.1882) נוסדה המושבה ראשון לציון, שהייתה אחת מאבני הראשית בבניין התחייה הלאומית בארץ-ישראל, ובאותו יום נולד למשפחת בן-יהודה בנה בכורה בן-ציון (איתמר). ארבעים שנה לאחר מכן כתב אליעזר בן-יהודה (אב"י) בזכרונותיו: "האם לא אחד מהדברים התמודים הוא במהלך המאורעות בעולם, שתחילת התחייה האדמתית שלנו ותחילת התחייה הלשונית שלנו נודמנו יחד... ביום שנוסדה על אדמת האבות המושבה הראשונה של העם, שהחליט לשוב לארץ האבות, בו ביום נולד הילד, שנועד להיות הראשון לילדי העם, שישבו לדבר בלשון האבות".

אכן, תחיית הלשון העברית היתה בעיניו של אב"י אמצעי עיקרי וחשוב לתחיית האומה העברית בארץ האבות, וכל ימי חייו שאף ופעל להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל (מלבד בתקופת אוגנדה – ראה להלן). כל מפעליו ומעשיו היו קודש להשגת המטרה: העיתונים שסוד וערך ("האור", "הצב", "השקפה"); המאמרים שכתב, החברות שהשתתף ביסודן ("תחיית ישראל", "שפה ברורה", "ועד הלשון"), מפעל חייו הגדול – "מילון הלשון העברית הישנה והחדשה", ספרי לימוד שחיבר, מלים שחידש כדי להפוך את העברית לשפה חיה ושימושית בחיי יומיום ועוד. אב"י היה לא רק נאה דורש אלא גם נאה מקיים: הוא עצמו עלה לארץ-ישראל, חי בה בתנאים קשים, ורק הודות לעקשנותו ולדבקותו במטרה, ובעזרתן ובמסירותן של שתי נשותיו – האחיות דבורה וחמדה לבית יונס – עמד בכל התלאות (ביניהן קשיים כלכליים, חרם שהטילו עליו מנהיגי הישוב החרדי בירושלים, מות אשתו ואחרים מילדיו), והגיע להשגים עצומים

אליעזר בן-יהודה בצעירותו

במפעליו. אב"י היה איש דל גוף וחולה במחלה קשה, אך בגוף חלש זה פיעם כוח רצון עצום ודבקות במטרה עד כדי קנאות, והיה בו הכוח לסחוף אחרים אחריו ולטעת בהם את רעיונותיו.

תולדותיו

אליעזר יצחק פרלמן (לימים בן-יהודה) נולד בשנת תרי"ח (1858) בעיר לושקי שבפלך וילנה (ליטא – רוסיה) למשפחה חב"דית. בן חמש התייתם מאביו ואמו עמלה קשה כדי לגדל ולחנך אותו ואת שלושת אחיו. קיבל חינוך מסורתי ב"חרד" ובישיבה. לאחר בר-המצווה שלחה אותו אמו אל אחיה בעיירה פולוצין כדי ללמוד שם בישיבה קטנה. כאן התודע לראשונה אל ספרות ההשכלה. דודו, שחשש מ"ההשפעה הרעה" של ההשכלה על הנער המיועד להיות רב בישראל, העביר אותו ללמוד בעיירה גלובוקויה, אך אב"י הצעיר המשיך להתעניין ב"ספרים האטורים".

כאן הכיר את משפחתו של שלמה נפתלי הרץ יונס, משכיל שכתב בעיתונים עבריים, ולפגישה זו היתה השפעה מכרעת על חייו. שנ"ה יונס המריצו לרכוש השכלה כללית סדירה בבית-ספר רוסי ולצורך זה התנדבה בתו דבורה ללמד את התלמיד הצעיר רוסי ומכאן נקשרו חיי שניהם באהבה. אב"י רכש השכלה במקומות נוספים. הוא למד בגימנסיה ריאלית, סיים אותה בשלוש שנים וזכה בתעודת בגרות. תוך כדי לימודיו הושפע מהתנועה הסוציאליסטית העממית הרוסית, ממלחמת עמי הבלקן לשחרורם וממלחמת רוסיה-טורקיה והתעוררה בו ראשית ההכרה הלאומית, שהתחזקה בעקבות מאמרים לאומיים של פרץ סמולנסקין ביהחוננו "השחר". ב-1878 נסע, תחת השם הרוסי אוליאנוב (בגלל החשד שחשדו בו בסוציאליזם לא יכול היה לקבל דרכון על-שמו), לרכוש השכלה בפאריס וגרשם ללימודי רפואה, מתוך כוונה להתפרנס ממקצוע זה בארץ-ישראל. את ראשית תפיסתו הלאומית על שיבת עם ישראל לארצו גיבש במאמר "שאלה לזהות" ששלח אל "השחר" וחתם עליו לראשונה בשם אליעזר בן-יהודה, שם שבו דבק כל ימיו. העורך פרסמו תחת הכותרת "שאלה נכבדה" והוא היה ראשית פעילותו הלאומית; אחריו הוסיף ופרסם מאות מאמרים לאומיים בעיתוני התקופה ובעיתוניו שערך והוציא לאור בירושלים. מאמרו זה של אב"י היה בין המשפיעים על יצירתה של התנועה "חיבת ציון" שהמסכה היתה הציונות.

בפאריס התפרנס אב"י בדוחק מתרגומים מצרפתית לרוסית והי בתנאי חיים קשים מאוד. כאן חלה במחלת השחפת, או כפי שהוא קרא לה "גנחת דם". בבית-החולים פגש ברא"מ לונץ שבא מירושלים לרפא את עיניו והתפעל מדיבורו העברי. בהשפעתו וגם בהשפעת פגישה עם חכמי העדה הספרדית באלג'יר, שאליה נסע כדי

להרפא באוירה החם, דבק בלשון העברית כמבטא הספרדי והגיע למסקנה כי החייאת הלשון תהיה תרומתו הגדולה לתחיית העם בארצו. גם מאלג'יר הוסיף לשלוח מאמרים לכתבי-עת עבריים, ובין היתר שלח מפרי עטו מאמרים לכתב-העת הירושלמי "החבצלת" שבעריכת ישראל דב פרומקין. לאחר שחזר לפאריס גמלה בלבו ההחלטה לעלות לארץ-ישראל. אז כתב אל פרומקין וביקש ממנו עבודה בעיתונו וקיבל הבטחה כי יוכל לעבוד בכתב-העת כעוזר לעורך. או-או כתב אב"י אל דבורה יונס והציע לה גישואין, ותנאי התנה עמה שיסעו יחד לארץ-ישראל וידברו כל ימיהם עברית וגם את ילדיהם ירגילו לדבר עברית כשפת אם ראשונה. דבורה הסכימה לקשור גורלה בגורלו והשניים נישאו בקאהיר בדרכם אל ארץ-ישראל.

בירושלים

בראשית תרמ"ב (אוקטובר 1881) הגיעו שניהם לחוף יפו ועלו לירושלים, שבה קבעו את ביתם. דירתם הראשונה היתה בעיר העתיקה, ליד הר הבית, סמוך ל"חצר החבצלת", שבה התגורר ר"ד פרומקין, עורך ומו"ל "החבצלת" – מראשוני כתבי העת העבריים בארץ-ישראל. בכתב-עת זה החל אב"י לעבוד וכדי להשלים את משוורתו קיבל על עצמו עבודת הוראה בבית הספר לתורה ולמלאכה ("אליאנס") של נסים בכר, שנוסד סמוך לאותה עת. נסים בכר היה מן המחנכים הראשונים שהנהיגו את שיטת ההוראה של עברית בעברית בבית-ספרו ואב"י עזר לו בהשלטתה. בדירתו זו קיבל את פניהם של הביל"ויים הראשונים שהגיעו לירושלים, כאן גם נולד בנו בכורו בן-ציון ששימש למשפחת בן-יהודה כמעבדה חיה, כי אב"י החליט להרגיל את הילד לשמוע רק עברית מיום הולדתו. נסיון זה נמשך גם בשכונת "סוכת שלום" שאליה עברה

ברית לדבר עברית

לזלזול גדול באמת, גדול לי וגדול לכל התחייה הלאומית שלנו, היה זה הושענא רבה. בערב הושענא רבה, בנסות היום, הלכנו אני ואשתי (רבורה), לביתם של הארון והגברת פינס (יחיאל מיכל פינס ואשתו חיה-ציפורה), ונתקבלנו שם משניהם בחביבות רבה וידידות גדולה, ואחרי תפילת ערבית בבית-הכנסת ואחרי סעודה כיד... הגברת פינס בשעתה, נכנסתי בדברים עם הרי"מ פינס על-אודות תחיית הלשון בדיבור-פה, והוא הסכים לי מיד, ולא עברה שעה קצרה עד שכרתנו שנינו ברית בתקיעת יד וברגש חגיגי מאוד לדבר רק עברית ולא בלבד אנו שנינו בינינו לבין עצמנו, אלא עם כל אדם מישראל ששומע עברית, לעשות את הלשון העברית לשון-הדיבור של בני ביתנו, ולאמץ את כוחנו להרחיב את גבולות הדיבור בעברית בין כל פינות העם בארץ-ישראל, ולא להרתע לאחור מפני כל מעצור.

מזכרונות אליעזר בן-יהודה, תרמ"א-תרמ"ב.

חבורת צעירים
משכילים בירושלים
אב"י יושב במרכז
מימינו דוד ולין

המשפחה כדרך גרודיה בין דירות שונות בעיר. בתחילת דרכו בירושלים, גידל אב"י זקן ופיאות ולבש את המלבושים המקובלים על יהודים בירושלים כדי להידמות ליהודי הארץ ולהתקבל ביניהם. אבל עד מהרה זנח מנהגים אלה ויהודי ירושלים הבינו כי העברית אינה עבור אב"י רק לשון קודש, אלא בכוננו להופכה לשפה חיה ויומיומית ומכאן החל העימות בינו לבין החוגים החרדיים והשמרניים שבעיר.

אחד ממעשיו הראשונים היה לוותר על אזרחותו הרוסית ולקבל תמורתה אזרחות עות'מנית. דבר שהיה כרוך אז בויתור על חסות (קפיטולציה) של קונסוליה זרה, ובמשטר העות'מאני של אז היה בכך ויתור על יתרון גדול. חילוף הנתינות אפשר לו לרשום עצמו בשמו - אליעזר בן-יהודה ולוותר על שמו הרוסי הרשום בדרכונו ומאז לא השתמש עוד בשם אחר.

אגודות, עיתונים ומאבקים

כבר בשנתו הראשונה יסד יחד עם רי"מ פינס, דוד ילין, יוסף מיוחס, ד"ר אהרון מזיא ואחרים את האגודה "תחיית ישראל" שמטרתה היתה להחיות את העם בארצו על-ידי תחיית הלשון והתרבות היהודית. בשנת תרמ"ה (1885) החל להוציא לאור את השבועון "הצבי", שלאחר זמן החל לצאת פעמיים בשבוע תחת השם "האור" ולאחר מהפכת התורכים הצעירים הפך להיות עיתון יומי. תקופה מסוימת הוציא אב"י לאור כתב-עת בשם "השקפה" שנדפס פעמיים בשבוע. עיתוניו לא היו אמנם נקיים מפגמים מקצועיים, אך היו בהם חידושים רבים שלא היו מוכרים בעיתונים העבריים של התקופה. כמו סגנון חי וטבעי לעומת הסגנון הנמלץ והמשכילי של כתבי-עת אחרים, מלים חדשות שיצר למכביר ומדורים שהביאו ידיעות על אירועים מהעולם הגדול. ועל הכל עיתוניו שימשו לו ככלי ביטוי במלחמותיו

ומאבקים. אב"י היה לוחם עקשן לדעותיו וכבר משנותיו הראשונות בארץ התעמת עם הממסד היהודי בירושלים של אז בגלל מאבקו ב"חלוקה" ובממונים עליה, והטפתו לעבודת האדמה ולתחיית הלשון העברית והפיכתה מלשון קודש ללשון יומיום. מאבק זה היה קשה ומר ולא אחת לבש צורה אלימה, והדברים הגיעו עד חרם שהטילו ראשי הקהילה היהודית עליו, על משפחתו ועיתוניו. אב"י לא מצא בעיתוניו פרנסה מספיקה והיה עליו לעמול בעבודות נוספות וכן להסתמך על עבודתה של אשתו דבורה שעזרה בפרנסת המשפחה.

על תחבולה "משעשעת" שמטרתה לעזור לאב"י להשיג מעט כסף כדי לקנות מזון לבני ביתו מספרים בני משפחתו (הסיופור מובא ב"אנציקלופדיה לתולדות הישוב ובוניו" מאת דוד תדהר). לפנות ערב היה מזמין עגלון להסיעו בבוקר ליפו. בפרטות הערבון שנטל מהעגלון, לבטחון כי אכן יעמוד בדיבורו וייסע בעגלה, היה קונה מזון לביתו, וביום המחרת היה ממציא אמתלא לדחיית נסיעתו ומוצא גמילות חסד לתחזיר לעגלון את ערבנו.

החרם על העיתונים אכן פגע בתפוצתם, ובתמיכת הקוראים מן "היישוב החדש" בארץ לא היה די כדי לממן את הוצאתם לאור. בשנת תרמ"ז (1887) נסע אב"י לרוסיה כדי לאסוף מנויים לעיתוניו וגם הצליח לקבל מהבארוני בנימין רוטשילד תמיכה חודשית קבועה. כך הצליח להוסיף ולהוציאם לאור על אף החרם.

בשנת תרמ"ט (1889) יסדו אב"י וחבריו את האגודה "שפה ברורה" ואת "ועד הלשון העברית" שלאחר מכן הפך ל"אקדמיה ללשון העברית".

* חלוקה - כספים שתרמו יהודים בחו"ל לקיום היישוב היהודי בארץ והתחלקו לפי ארצות מוצא.

אליעזר בן-יהודה בחדר עבודתו

את הכרכים הראשונים יוצאים מבית-הדפוס ולאחר מותו המשיכה במפעל חמדה אשתו.

גולה מארצו ושב אליה

בראשית מלחמת העולם הראשונה ניסה לגלות נאמנות לתורכיה והטיף להתאזרחות עות'מאנית, ואפילו פרסם בעיתונו את הקריאה: "יהודים, היו עות'מאנים!" כדי שלא יגרשו אותם התורכים מן הארץ, אולם מפני חששו ממאסרים והגלות יצא ב-1915 עם חמדה אשתו וילדיו לארה"ב כדי לאסוף חומר למילון ולגייס כספים להוצאתו לאור. שם שהה כמשך מלחמת העולם הראשונה, הוציא לאור את מחקרו הגדול "עד אימתי דיברו עברית?". אב"י ומשפחתו חזרו לארץ ב-1919. אב"י זכה לראות חמישה כרכים ממילונו יוצאים לאור עוד בחייו, הכין לדפוס עוד אחרים ואסף חומר לאחרים. בשנותיו האחרונות כתב מדי פעם מאמרים ב"דואר היום", יסד את חברת "שפתנו" להפצת העברית, שימש מזכיר הוועד להקמת

את אב"י החולה בסכנת מוות. בהשתדלות עסקנים שונים שוחרר עד משפטו ולאחר שנדון לשנת מאסר הוגש ערעור ואב"י יצא זכאי.

ראוי לציין כי אב"י, מגדולי החולמים על תחייה עברית בארץ האבות, קיבל את רעיון אוגדה שנדון בקונגרס הציוני השישי (1903), והטיף להתיישבות יהודית בה בעיתונו וכמאמריו ואפילו הוציא לאור לשם כך חוברת בשם "המדינה היהודית" שבה הביא את נימוקיו. עמדתו זו קנתה לו מתנגדים רבים בין השוללים את רעיון אוגדה שנקראו "ציוני ציון".

אב"י קבע את משכן משפחתו ברירה נאה ברחוב החבשים וכאן התמסר יותר ויותר לעבודה על המילון הגדול שלו, שבו כינס את העברית לכל מכמניה ורבידה (מלבד מלים שנראו לו זרות לעברית) ובו כלל את כל המלים שיצר לצורך הדיבור העברי המתחדש. כדי לאסוף מלים ל"מילון הלשון העברית הישנה והחדשה" הירבה לנסוע אל ספריות באירופה. מ-1910 החל להדפיס את המילון בעזרת תומכים שונים וכך זכה לראות

בית האסורים, המילון הגדול

בכסלו תרנ"ד (1893) פרסם חותנו של אב"י, שג"ה יונס, מאמר לאומי נלהב בגליון י' של "הצבי" בשם "מצוות צריכות כוונה". מופיעות בו המלים "נאסוף חיל ונלך קדימה". מלים אלו הגיעו אל השלטונות בתרגום ערבי "נאסוף צבא ונלך על המזרח". אב"י וחותנו נאסרו באשמת הטפה להקמת כוח יהודי ו"הצבי" נסגר. פרשת מאסרו של אב"י גרמה למחלוקת קשה בין היישוב החדש ל"יישוב הישן", שמנדיגו הואשמו כי הם שהלשינו על אב"י לשלטונות התורכיים. קם רעש גדול בעולם היהודי מפני שהפרשה עשויה היתה להזיק ליישוב החדש והמאסר היה עלול להעמיד

הוא היה היו"ד של ועד הלשון עד מותו. כן היה פעיל בייסוד ספרייה עברית בירושלים (לאחר שנים וגלגולים רבים היתה הספרייה הצנועה לספרייה הלאומית).

בשנת תרנ"א (1891) מתה דבורה ממחלת השחפת ואב"י כתב אל אחותה פולה וביקשה לבוא לירושלים להיות אשתו ואם לילדיו היתומים. כשהסכימה שלח לה במכתב את השם חמדה וכך נקראה מיום בואה לארץ-ישראל. כאחותה לפנייה דבקה חמדה במפעליו של אב"י והיתה לו עזר רב בכל עבודתו, ובעיקר בעבודת המילון הגדול שעליו החל לעבוד כבר בשנותיו הראשונות בארץ.

מורה עברית בעברית

ביום סגריר אחד מימות הגשמים בחודש טבת נפנס אל ביתי אהם זירבר אלי עברית ויאמר: "שמי נסים בכר (היה מנהל בית ספר בני"ח לתורה ולמלאכה) ושלוח אני מחברת 'כל ישראל חברים' לפתוח בית-ספר לבנים בעיר זו, ואבוא אל אדוני להציע לפניו להיות מורה הלשון העברית בבית-הספר שלי, ואען לה ברצון היותי מקבל הצעת אדוני אלמלא היה הרבר אפשר. אך כמדומני, שזה אי-אפשר, יען אני לא אוכל להסכים אלא בתנאי מופרש זה: הרבר אדבר להתלמידים רק בעברית. שום לשון אחרת לא ישמעו התלמידים מפי, ובשום לשון אחרת לא אתן להתלמידים לדבר לי.

לכן באתי לאדוני בהצעתי – השיב האדון נסים בכר. – שמוע שמעתי על-אודות אדוני ועל מחשבותיו בדבר תחיית הלשון, ואף אני רוצה בזה, והנה אתן לאדוני האפשרות להוציא רעיונו לפועל בבית הספר.

ואסכים, אף-על-פי שהשכר אשר קצב לי האדון נסים בכר היה דל מאוד: חמישים פראנק לחודש בעד שש שעות של לימוד ליום. אך עלי להגיד כי גם בשכר המועט הזה נתן האדון נסים בכר בגנבה. כי בתקציב החברה לא נקבע כלל סכום מיוחד למורה עברית. נקצבו מאתיים פראנק לשני "חכמים" ללימודי הדת, ויגנבו האדון נסים בכר חמישה ועשרים פראנק לחודש מכל אחד מהם ויקדיש את גנבתו זו לשכר לימוד למורה הלשון העברית! ככה נוצרה שיטת עברית בעברית, וככה הוחלל הדיבור בעברית בין מורה לתלמידיו בזמננו. ולהאדון נסים בכר אנו חייבים הכרת-טובה עמוקה בעד מעשה רב זה כרכרי הימים של תחיית הלשון.

מזכרונות אליעזר בן-יהודה, תרמ"א-תרמ"ב.

אוניברסיטה עברית ובעיקר התמסר למילונו. הוא החל לבנות למשפחתו בית קבע בשכונת תלפיות אך לא זכה לגור בו. מחלתו התגברה והוא נפטר בדירתו שברחוב החבשים בכ"ז בכסלו תרפ"ג (1922) ונקבר על הר הזיתים.

את מפעלו ניתן לסכם בקיצור: החייאה ממוסדת של הלשון העברית, יצירת סגנון דיבור פשוט וישיר, חידוש מלים רבות, מפעל חייו הגדול – המילון, מלחמתו בקנאות הדתית ולמען פרודוקטיביזציה של היישוב היהודי, יצירת

עיתונאות עברית מודרנית, פעילות למען קוממיות לאומית, ואולי החשוב מכל: פרשת חייו ופעלו יצרו את האגדה על משפחת בן-יהודה שתרמה כה רבות למפעל הציוני המתחדש בארץ-ישראל.

מספריו: "מילון הלשון העברית הישנה והחדשה", "כתבי אליעזר בן-יהודה", ספרי לימוד ותרגומים שונים.

על שמו נקראים המושבה "אבן יהודה" ורחובות מרכזיים בערים גדולות (ירושלים, תל-אביב).

תחיית הלשון בארץ-ישראל

רעיון תחיית לשון עברית בפי העם, שלא חרלנו מהטיף לו מיום החילונו לדבר על תחיית האומה, הולך ב"ה הלך וחזק בארצנו, ומיום ליום יתלבש הרעיון הזה יותר ויותר בשר וגידים, יחדל מהיות רעיון רוח, והחל להיות דבר שיש בו ממש. הן אמנם, עוד לא באה השעה כי נוכל ליסר עז שפתנו מפי עוללים ויונקים. הנסיון האחד שנעשה בזה בעירנו הוכיח אמנם בעליל כי לא מן הנמנעות הוא לתת את לשון עברית בפי הילדים מראשית החלם להוציא הגה מפיחם, ולגרלם ולחנכם רק על הלשון הזאת, כי תהיה היא לשונם הטבעית, האחת, אשר תבוא אל קרבם יחד את חלב שדי אמם ונבלעה באבריהם יחד את החלב הזה, והיתה לעצם מעצמם ולבשר מבשרם. וכבר ידוע לכל באי עירנו הבית, אשר הילדים לא יכירו לדבר לשון אחרת זולת עברית, והן נוהגים בה מנהג ילדות, כמו בכל לשון חיה. היא שיחתם בהקיץ ובחלום. בה ישחקו יחד, בה יגלו שמחתם והתפעלותם בעת צחוק וטוב לב...

גם בהמושבות הרעיון הזה מתחזק מאוד ועלינו להכיר טובה לפקיד המושבות העמלים למלא גם בזה אחרי רצון הנדיב ויועציו... כלל הדבר, מהמושבות תקווה גדולה ללשונו. עוד שנים עשר ואולי פחות מזה, ודיברו כל תושבי המושבות מבני הדור החדש, איש ואשה, רק לשון עברית. רק בירושלים וביתר ערי ארצנו עוד לא נעשה הרבה בזה, ובפרט להכנות. אנחנו לא נאמר, כי תלמידי בתי התלמוד תורה אינם יודעים לדבר עברית כלל. אבל, לפי הזמן שהם מבלים על לימוד עברית בלברו אינם יודעים די, וראוי כי ראשי הבתים האלה ישימו לבם לזה. לבלתי יהיו הם האחרונים גם בתחיית הלשון. מהם יש לנו הצדקה לדרוש יתר. אבל על כל פנים רוב בני הנעורים בירושלים מבינים לדבר עברית. אך הבנות, הן לא יודעות מאומה. בית ספר טובה אין להם גם בעירנו, ובכל ירושלים לא תמצא אף נערה אחת שתדע אף מה מלשון עברית. אחדים מנכבדי עירנו שרוח הזמן צלחה עליהם, ישתדלו ללמד את בנותיהם צרפית. אך עברית, ודברי הימים לבני ישראל, ומושג קל לפחות מרוח היהדות, כל זה חלילה! הס מלהזכיר! מובן הדבר, כי כל הימים אשר הנשים לא תדברנה עברית, אין תקווה לתחיית הלשון בפי העם. אך נקווה, כי סוף סוף יתכונן בית ספר טוב לבנות בעירנו, ואז יבוא היום גם ללשונו.

אב"י, הצני, תרמ"ח, גליון י"ט

השפה כתנאי לתחייה הלאומית

כמו שהיהודים אינם יכולים להיות עם חי באמת אלא בשוכם לארץ האבות, כן אינם יכולים להיות עם חי אלא בשוכם ללשון האבות ולהשתמש בה לא בלבד בספר, בדברים שבקדושה או שבחכמה בלבד, אלא דווקא בדיבור פה מגדולם ועד קטנם, גשים וטף, בחור ובתולה, בכל ענייני החיים, ובכל שעות היום והלילה ככל הגויים.

ההחלטה לחבר מילון עברי

ככל אשר הרביתי לדבר עברית, ככל אשר הרחבתי את גבולי שיחותי מבלי לבור נושאי שיחתי, כן התחלתי לחוש מעט מעט קצת מחנק. אוצר המלים שלי היה אותו האוצר הירוע לכל בחור בערי ליטא... זה אוצר נאה לשיחה על עניינים עליונים רחניים, מופשטים, בקצת דחק אמנם ודלות הלשון, על כל פנים כמעט מספיק. אבל עם תדירות השיחה נתגלגלו הרברים גם על כלים מכלים שונים ועל עניינים היותר פשוטים והיותר טפלים וגסים שבחיים, ואז היינו אילמים אלה היו לי שעות קשות, שהיו עלולות לקעקע כמעט את כל הכירה שבניתי לי ברמיוני. אך הן לא היו שעות החיבול של המילון. באלה השעות הקשות התחלתי לחטט בחורי זכרוני, ואז נזכרתי כי יש לנו מסכת כלים, שאין לימודה רגיל בישיבות ואין שמות הכלים הנזכרים בה ידועים לרוב יודעי עברית, וכמו כן יש בתלמוד הרבה דברים גם על עניינים פשוטים של החיים וגם על הגסים שבהם, אלא שאין הם נחקקים בזכרון רוב הלומדים תלמוד. התחלתי לבקש אם יש בספרותנו ספר שאפשר למצוא בו על נקלה אלה המלים בשעת הצורך. קיויתי למצוא כל הצריך בספרי המלים, שהיו בזמן ההוא, מרוסית לעברית, אבל אחרי חיפוש מעט בושתי משברי זה, וראיתי כי המעט שיש לנו אינו מספיק לצרכי דיבור אמיתי וטבעי.

וההגיון הפשוט של הבחורות הביאני מהרה למחשבה פשוטה זו:

אם רק זה חסר כדי שנוכל לדבר עברית, צריך למלא את החסרון הזה.

ועוד פעם מהירות ההחלטה של הבחורות, שאינה מפקפקת בכוח עצמה ואינה יודעת מעצור, עשתה את שלה.

וביום מן הימים החלטתי:

חסרון זה אמלא אני.

המחשבה לחבר מילון נולדה.

אב"י, המבוא הגדול ל"מילון הלשון העברית הישנה והחדשה"